
"I po uzavření vysokých škol nacisty se dalo v omezené míře bádát"

"I po uzavření vysokých škol nacisty se dalo v omezené míře bádát"

Ve středu byla představena kniha, která obsahuje rozhovory s exulanty po únoru 1948. Můžete nás s projektem seznámit podrobněji?

Kolega Zdeněk Pousta, který se zabývá soudobými dějinami vzdělanosti a vědy, oslovuje již řadu let bývalé studenty a profesory UK, kteří měli po roce 1948 problémy s komunistickým režimem. Podařilo se mu kontaktovat buď je osobně, nebo jejich pozůstalé či spoluvězně, a navíc objevil velké množství mimořádných dokumentů. Získal například zápisky profesorky Vackové nebo profesora Chytila z vězení a následně vydal tři svazky těchto unikátních pramenů. Na tuto

ediční činnost navázal ve spolupráci s Pavlem Kosatíkem a Petrem Hrubým. Společně zpovídali bývalé studenty českých vysokých škol, kteří emigrovali do zahraničí a vypracovali se na přední místa na tamějších univerzitách. Je zajímavé, že někteří z nich se snažili s tehdejším Československem udržovat kontakt, což se v 50.-80. letech příliš nedařilo, a tak se mohli plnohodnotně vrátit do kontextu české kultury a vědy až po roce 1989.

Když se takhle rozsáhle zabýváte tématem exilu, neplánujete třeba i ve spolupráci s Akademií věd nebo i ostatními ústavy nějakou rozsáhlejší publikaci nebo konferenci?

Takové projekty zde byly a stále jsou. A samozřejmě nejde jen o exil. V Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd pokračuje projekt, který byl zahájen ve Výzkumném centru pro dějiny vědy, což bylo společné pracoviště Akademie věd a Univerzity Karlovy. Jeho výsledkem je už dnes existující corpus hotových rozhovorů s vědci, jejichž činnost vrcholila v 50.-80. letech. A protože jde většinou o osobnosti institucionálně spjaté s Akademií věd, rádi bychom udělali paralelní rozhovory s lidmi spjatými s UK. Na základě získaného a publikovaného materiálu by se daly porovnat podmínky i překážky vědecké práce v obou institucích a jak se s nimi dotyční vědci dokázali vyrovnat.

Myslíte, že je dnes k vědcům, jejichž činnost vrcholila za tuhého komunismu, přístupováno nespravedlivě? Že jejich práce není přijímána proto, že by byla nekvalitní, ale proto v jaké době vznikla...?

Takhle všeobecně bych to neřekl. Našly by se příklady jak těch, kteří neprávem zapadli, tak i těch, jejichž objevy jsou dodnes uznávány. Nejznámější je případ profesora Wichterleho a jeho kontaktních čoček. Mimochodem, nedávno pořádal Archiv Akademie věd malou konferenci nazvanou Velmožové vědy o tom, jak se do vedení především medicínských a přírodovědných oborů dostali poměrně kvalitní až špičkoví vědci, a to i do politicky vlivných pozic.

Konference si kladla otázku, jak jejich dílo dnes hodnotit!? Jestli skutečně to, co bylo vydáváno za světové objevy - mnohdy převážně z ideologických důvodů - a díky politické exponovanosti autorů - jimi opravdu bylo.

Tedy očistit od propagandy a objektivně zhodnotit přínos jednotlivých objevů..

Přesně tak. Očistit je od ideologických nánosů a nechat zhodnotit jak odborníkem v oboru, který řekne, zda šlo skutečně o velký objev, tak následně historikem, který s těmito údaji může dále pracovat a hledat širší souvislosti.

Když se obrátíme obecně k výzkumu, jak jste schopní pokrývat dějiny Univerzity Karlovy?

Samozřejmě s tím trochu problém je, protože nedisponujeme velkým počtem interních pracovníků. A tak se u nás v ústavu v současné době velmi dobře rozvíjejí například dějiny 20. století nebo jezuitského období, ale ostatní už méně.

Čím je to způsobeno? Může to být třeba tím, že za jezuitů byla pražská univerzita evropským intelektuálním centrem?

V první řadě je třeba říci, že nejsme velké pracoviště, takže je to dáno tím, jací vědečtí a odborní pracovníci se zde za posledních dvacet let vystřídali. Že máme velmi dobře probádané jezuitské období je například zásluhou kolegyně Čornejové. A zrovna u jezuitů jde do velké míry o přehodnocování historie, protože dříve nebyli hodnoceni tak, jak by si zasloužili.

Jestliže se daří demytizovat jezuitské období v odborné sféře, dá se totéž říci i ve vztahu k nejširší veřejnosti?

Myslím si, že jde částečně o generační záležitost. Mezi starší lidmi nebo lidmi s nižším vzděláním se už nové poznatky a závěry příliš nedostanou a ani nejsou tak pružní, aby svůj názor na „dobu temna“ změnili. Na druhou stranu mladší lidé a ti, kteří se o jezuitské období zajímají hlouběji, mají dost možností, jak se na jezuitů dívat komplexněji.

Spravujete i rozsáhlé fondy univerzitního archivu. Byly nějaké dokumenty zničeny? Třeba během okupace...

Byly. Univerzitní archiv i s nejstaršími památkami, včetně zakládací Karlovy listiny z dubna 1348, přežil bez větší újmy pět století od doby husitské až po nacistickou okupaci. Za okupace přešly archiválie do rukou pražské Německé univerzity a na jaře roku 1945 byly nejcennější části univerzitního archivu naloženy a údajně odvezeny vlakem. Ten byl prý při náletu na Plzeň vybombardován a listiny zničeny. Otázkou je, jestli tomu skutečně tak bylo. Zda nebyly někde po cestě vyloženy nebo ukryty, jestli se náhodou nedostaly do Německa a která armáda se jich případně zmocnila. Poslední prokazatelná stopa bohužel končí na jaře 1945, kdy byly nejcennější dokumenty naloženy.

Takže je to čekání na náhodu, jestli něco objeví...

Nejen čekání na náhodu. Hned po válce bylo zahájeno policejní vyšetřování a pátrání s pomocí vojenských úřadů, které se později několikrát opakovalo, a snažili se i investigativní žurnalisté, kteří pak přišli s mnohými teoriemi, kde by mohly dokumenty být, včetně třeba tzv. štěchovického archivu. Samozřejmě existovaly i serióznější indicie z německých odborných kruhů, které citovaly z materiálů, které vypadaly jako ty ztracené, ale dodnes nevíme, zda to autoři měli z nějakých starších opisů nebo ze ztracených originálů. Poslední větší naději v nás vzbudil pád komunistických režimů a sjednocení Německa, protože se začaly vracet mnohé ztracené a uloupené památky, především z Německa do Ruska a z Ruska do Německa. Ale obecně jsme dosti skeptičtí, ačkoliv nemůžeme vyloučit, že by se něco objevit mohlo.

A jaké dokumenty se vlastně před koncem války ztratily? I zakládací listina?

Zakládací listina existovala ve dvou originálních exemplářích. Jeden byl uchovávan na Univerzitě Karlově, ten byl odvezen, a druhý je dodnes uložen v metropolitním archivu na Pražském hradě. Dále se ztratily staré matriky, které jsou pro dějiny UK velmi důležité, a část běžnějších, ale pro historiky nenahraditelných dokumentů z 18. a 19. století. Celkově tedy značná část tehdejšího archivu.

Když byly za protektorátu zavřeny české vysoké školy, jak probíhal život na UK?

Je třeba si uvědomit, že pražská univerzita byla od roku 1882 rozdělena na českou a německou. A německá i za války normálně fungovala, i když byla vyňata z protektorátní správy a převedena přímo pod berlínské ministerstvo školství. Pokud se týká české, která byla 17. listopadu 1939 uzavřena: již v prosinci 1939 vyšel výnos říšského protektora, ve kterém stálo, že účelem uzavření českých vysokých škol bylo pouze znemožnění výuky, ale že není v zájmu Říše úplné ukončení vědecké činnosti. Na základě tohoto výnosu mohli třeba přednostové univerzitních klinik – a to jak v Praze tak i v Brně – požádat komisaře pro uzavřené fakulty o pokračování vědecké činnosti, která jim byla skutečně povolena. Takto to fungovalo de iure až do roku 1943, de facto, i když v menší míře, až do konce okupace.

Jak se obou univerzit dotkl odsun a holocaust?

Pokud jde o německou, tak samozřejmě většina profesorů byla po válce odsunuta. Část z nich utekla ještě před koncem války do Německa a mnozí z nich si tam založili velmi solidní kariéry, a to i přesto, že byli silně exponováni za nacistického režimu. Obou univerzit se samozřejmě citelně dotkl holocaust. Ale byly i případy, že někteří němečtí profesori židovského původu, kterým se podařilo včas utéci, se vrátili a bylo jim umožněno v Československu zůstat. Nebo se výjimečně stávalo, že za války pomáhal německý profesor českému kolegovi z oboru, a po válce si role vyměnili.

Jestliže dnes nevíme, kam se poděly dokumenty odvezené nacisty, jak to s univerzitními písemnostmi dopadlo po čtyřiceti letech komunismu? Ztratily se, byly skartovány?

My doufáme, že většina materiálů úřední povahy na fakultách zůstala zachována, některé totiž budou archivem teprve přebírány. Specifickou otázkou jsou písemnosti bývalých kádrových oddělení, která výrazně ovlivňovala život univerzitních zaměstnanců. V těchto případech bylo v roce 1990 bohužel rozhodnuto, že kádrové spisy budou rozdaný zaměstnancům, což bylo a je proti archivnímu zákonu. Druhá věc je, že značná část zachovaných a rozdaných kádrových posudků neobsahovala zásadní materiály. Samozřejmě je téměř jisté, že v písemnostech, které nebyly předány, byly skartovány nebo ztraceny, by se významnější informace našly.

PETR SVOBODA